

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟ

1999

2004

Έγγραφο συνόδου

ΤΕΛΙΚΟ
A5-0408/2003

26 Νοεμβρίου 2003

ΕΚΘΕΣΗ

σχετικά με το νομικό πλαίσιο για την ελεύθερη κυκλοφορία αγαθών εντός της εσωτερικής αγοράς, η ιδιοκτησία των οποίων είναι πιθανό να αμφισβητηθεί (2002/2114(INI))

Επιτροπή Νομικών Θεμάτων και Εσωτερικής Αγοράς

Εισηγητής: Willy C.E.H. De Clercq

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελίδα
ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΤΗΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑΣ	4
ΠΡΟΤΑΣΗ ΨΗΦΙΣΜΑΤΟΣ	5
ΑΙΤΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ.....	7

ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΤΗΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑΣ

Κατά τη συνεδρίαση της 4ης Ιουλίου 2002, ο Πρόεδρος του Κοινοβουλίου ανακοίνωσε ότι η Επιτροπή Νομικών Θεμάτων και Εσωτερικής Αγοράς εξουσιοδοτήθηκε να εκπονήσει έκθεση ιδίας πρωτοβουλίας, σύμφωνα με το άρθρο 163 του Κανονισμού, σχετικά με το νομικό πλαίσιο για την ελεύθερη κυκλοφορία αγαθών εντός της εσωτερικής αγοράς, η ιδιοκτησία των οποίων είναι πιθανό να αμφισβητηθεί.

Κατά τη συνεδρίαση της 28ης Μαΐου 2002, η Επιτροπή Νομικών Θεμάτων και Εσωτερικής Αγοράς όρισε εισηγητή τον Willy C.E.H. De Clercq.

Κατά τις συνεδριάσεις της στις 11 Σεπτεμβρίου, 4 Νοεμβρίου και 17 Νοεμβρίου 2003, η επιτροπή εξέτασε το σχέδιο έκθεσης.

Κατά την τελευταία ως άνω συνεδρίαση, η επιτροπή ενέκρινε την πρόταση ψηφίσματος ομόφωνα.

Ήσαν παρόντες κατά την ψηφοφορία οι βουλευτές: Willi Rothley, ασκών την προεδρία· Ιωάννης Κουκιάδης, αντιπρόεδρος, Willy C.E.H. De Clercq, εισηγητής· Ward Beysen, Bert Doorn, Raina A. Mercedes Echerer (αναπλ. Uma Maija Aaltonen), Janelly Fourtou, Fiorella Ghilardotti, Malcolm Harbour, Lord Inglewood, Klaus-Heiner Lehne, Sir Neil MacCormick, Toine Manders, Arlene McCarthy, Manuel Medina Ortega, Marcelino Oreja Arburúa (αναπλ. Kurt Lechner), Elena Ornella Paciotti (αναπλ. Maria Berger), Marianne L.P. Thyssen και Ian Twinn (αναπλ. Joachim Wuermeling σύμφωνα με το άρθρο 153, παράγραφος 2, του Κανονισμού).

Η έκθεση κατατέθηκε στις 26 Νοεμβρίου 2003.

ΠΡΟΤΑΣΗ ΨΗΦΙΣΜΑΤΟΣ

Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου σχετικά με το νομικό πλαίσιο για την ελεύθερη κυκλοφορία αγαθών εντός της εσωτερικής αγοράς, η ιδιοκτησία των οποίων είναι πιθανό να αμφισβητηθεί (2002/2114(INI))

Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο,

- έχοντας υπ' όψη τα ψηφίσματά του της 14ης Δεκεμβρίου 1995 σχετικά με την επιστροφή περιουσιών των Εβραίων¹ και της 16ης Ιουλίου 1998 σχετικά με την επιστροφή περιουσιών των θυμάτων του Ολοκαυτώματος²,
  - έχοντας υπ' όψη την Ευρωπαϊκή Σύμβαση σχετικά με τα αδικήματα κατά των πολιτιστικών αγαθών της 23ης Ιουνίου 1985 και την οδηγία 93/7/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 15ης Μαρτίου 1993³, σχετικά με την επιστροφή των πολιτιστικών αγαθών που εξήλθαν παρανόμως από το έδαφος ενός κράτους μέλους,
  - έχοντας υπόψη το άρθρο 163 του Κανονισμού του,
  - έχοντας υπόψη την έκθεση της Επιτροπής Νομικών Θεμάτων και Εσωτερικής Αγοράς (A5-0408/2003),
- A. λαμβάνοντας υπόψη ότι έγιναν προσπάθειες μετά το τέλος του δευτέρου παγκοσμίου πολέμου για την εύρεση και επιστροφή των λεηλατηθεισών περιουσιών στις χώρες προέλευσής τους,
- B. λαμβάνοντας υπόψη ότι σημαντικό μέρος των περιουσιών δεν επεστράφη στους ιδιοκτήτες ή τους κληρονόμους τους,
- Γ. λαμβάνοντας υπόψη ότι οι διάδικοι συχνά έχουν βρεθεί αντιμέτωποι με μεγάλα προβλήματα λόγω συγκρούσεων των νόμων διαφορετικών κρατών, αποκλινουσών περιόδων παραγραφής και άλλων δυσκολιών, και ότι κάτι τέτοιο δυσχεραίνει ή εμποδίζει την άμεση και αποτελεσματική επίλυση των διαφορών, λαμβανομένων υπόψη των συμφερόντων όλων των εμπλεκόμενων μερών,
- Δ. λαμβάνοντας υπόψη ότι πρόκειται για σημαντικό ανθρώπινο όπως επίσης και νομικό πρόβλημα καθώς τα θύματα συνεχίζουν να αντιμετωπίζουν δυσχέρειες νομικής και τεχνικής φύσης,
- E. λαμβάνοντας υπόψη ότι την 18η Μαρτίου 2003 έλαβε χώρα σχετική δημόσια ακρόαση,
- ΣΤ. λαμβάνοντας υπόψη ότι πρόκειται για ευρέως διαδεδομένο ευρωπαϊκό νομικό πρόβλημα,
1. χαιρετίζει την αναγνώριση από διάφορες κυβερνήσεις του γεγονότος, ότι πρέπει να εξετασθούν τα ειδικά προβλήματα που σχετίζονται με πολιτιστικά αγαθά (δηλ., δημόσια ή

¹ ΕΕ C 17, 22.1.1996, σ. 141.

² ΕΕ C 292, 21.9.1998, σ. 112.

³ ΕΕ C 120Ε, 24.4.2001, σ. 182-183.

ιδιωτική περιουσία που θεωρείται καλλιτεχνική δημιουργία ή πολιτιστικά αγαθά), τα οποία λεηλατήθηκαν κατά τη διάρκεια του πολέμου με πράξεις βίας, με δήμευση ή μέσω φαινομενικώς νομίμων συναλλαγών ή δημοπρασιών,

2. αναγνωρίζει ότι, παρότι το πρόβλημα αυτών των πολιτιστικών αγαθών είναι θέμα που είναι δημοσίως γνωστό, συχνά υπήρξε ιδιαίτερα δύσκολο για ιδιώτες που προβάλλουν αξιώσεις να ανακτήσουν την περιουσία τους και να διασαφηνίσουν την προέλευσή της·
3. χαιρετίζει τις προσπάθειες που καταβάλλονται από τρίτες χώρες (και ιδιαίτερα τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής και τη Ρωσική Ομοσπονδία) για τη λήψη παράλληλων ή αμοιβαίων μέτρων·
4. καλεί την Ευρωπαϊκή Επιτροπή να διενεργήσει μελέτη σύμφωνα με το άρθρο 295 ΕΚ έως το τέλος του 2004, σχετικά με:
  - την καθιέρωση κοινού συστήματος καταχώρησης σε κατάλογο, το οποίο θα χρησιμοποιείται τόσο από δημόσιους φορείς όσο και από ιδιωτικές συλλογές τέχνης, για την από κοινού συλλογή στοιχείων σχετικά με την κατάσταση των λεηλατηθέντων πολιτιστικών αγαθών και την ακριβή πορεία των υφιστάμενων δικαστικών διεκδικήσεων·
  - την ανάπτυξη κοινών αρχών σχετικά με την πρόσβαση σε ιδιωτικά ή δημόσια αρχεία που περιέχουν πληροφορίες για την αναγνώριση και τον εντοπισμό των περιουσιών, όπως επίσης και τη συνδυασμένη χρήση των υφιστάμενων βάσεων δεδομένων που περιλαμβάνουν πληροφορίες σχετικά με τίτλους κυριότητας που αφορούν περιουσίες που βρίσκονται υπό αμφισβήτηση·
  - τον προσδιορισμό κοινών αρχών για την αναγνώριση της ιδιοκτησίας ή του τίτλου κυριότητας, την παραγραφή, τα κριτήρια της αποδείξεως, και τα δικαιώματα προς εξαγωγή ή εισαγωγή ανακτηθέντων περιουσιών·
  - τη διερεύνηση πιθανών μηχανισμών επίλυσης διαφορών, με τη βοήθεια των οποίων θα αποφεύγονται μακροχρόνιες και αβέβαιες δικαστικές διαδικασίες, λαμβάνοντας υπόψη τις αρχές της δικαιοσύνης και ισονομίας·
  - τη σκοπιμότητα δημιουργίας διασυνοριακής συντονιστικής διοικητικής αρχής που θα διαχειρίζεται τις διαφορές σχετικά με τον τίτλο κυριότητας των πολιτιστικών αγαθών·
5. καλεί τα κράτη μέλη και τα υποψήφια κράτη να κάνουν όλες τις αναγκαίες προσπάθειες για τη λήψη μέτρων, έτσι ώστε να εξασφαλιστεί η δημιουργία μηχανισμών που θα ευνοούν την επιστροφή των περιουσιών στις οποίες αναφέρεται το παρόν ψήφισμα, και να έχουν υπόψη τους ότι η επιστροφή αντικειμένων τέχνης που λεηλατήθηκαν στο πλαίσιο της διάπραξης εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας στους νόμιμους ιδιοκτήτες τους αποτελεί θέμα που είναι δημοσίως γνωστό για τους σκοπούς του άρθρου 1 του πρωτοκόλλου 1 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων·
6. καλεί την Προεδρεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης να αναθέσει το θέμα αυτό σε ομάδα εργασίας του Συμβουλίου

7. αναθέτει στον Πρόεδρό του να διαβιβάσει το παρόν ψήφισμα στο Συμβούλιο, στην Επιτροπή, στα κράτη μέλη, στις υποψήφιες προς ένταξη χώρες και στο Συμβούλιο της Ευρώπης.

ΑΙΤΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ

Ιστορικό: η φύση του προβλήματος

Ποικίλες πτυχές του προβλήματος των περιουσιών που λεηλατήθηκαν κατά τη διάρκεια του δευτέρου παγκοσμίου πολέμου υπήρξαν αντικείμενο διεθνών συμφωνιών. Ένα θέμα παραμένει άλυτο: το πρόβλημα των πολιτιστικών αγαθών, η ιδιοκτησία των οποίων είναι πιθανό ότι θα αμφισβητηθεί.

Το πρόβλημα των πολιτιστικών αγαθών (δηλ., δημόσιας ή ιδιωτικής περιουσίας που θεωρείται καλλιτεχνική δημιουργία ή πολιτιστικά αγαθά), τα οποία λεηλατήθηκαν κατά τη διάρκεια του πολέμου με πράξεις βίας, με δήμευση ή μέσω φαινομενικώς νομίμων συναλλαγών ή δημοπρασιών, δυστυχώς συνεχίζει να παραμένει μέρος της ανθρώπινης ιστορίας, ακόμη και στην αρχή του εικοστού πρώτου αιώνα. Αυτές οι λεηλασίες ελάμβαναν χώρα σε όλες τις εποχές, έλαβαν όμως μεγαλύτερες διαστάσεις κατά τη διάρκεια του δέκατου ένατου και εικοστού αιώνα. Κατά τη διάρκεια του δευτέρου παγκοσμίου πολέμου τα πολιτιστικά αγαθά λεηλατήθηκαν σε άνευ προηγουμένου μαζική κλίμακα. Υπήρξε εκτενής καταγραφή της έκτασης των λεηλασιών, τόσο κατά τη διάρκεια όσο και μετά το πέρας του πολέμου, ενώ έχει αναγνωριστεί και έγινε αποδεκτή από όλα τα κράτη μέλη. Από μεταπολεμικές καταγραφές προκύπτει ότι λεηλατήθηκαν μερικά εκατομμύρια αντικειμένων, στα οποία συγκαταλέγονται έργα τέχνης μουσειακής ποιότητας, έπιπλα, βιβλία, θρησκευτικά αντικείμενα και άλλα έργα πολιτιστικής σημασίας. Από τις καταγραφές των δικαστικών διεκδικήσεων που έχουν εγερθεί μετά τον πόλεμο από τους επιζώντες και τις οικογένειές τους, όπως επίσης και από κράτη μέλη, φαίνεται ότι χιλιάδες μείζονα έργα τέχνης που βρίσκονται σε κυκλοφορία (συμπεριλαμβανομένων μερικών που βρίσκονται σε συλλογές μουσείων) παρουσιάζουν κενά στην προέλευσή τους, τα οποία ανάγονται στην περίοδο του δευτέρου παγκοσμίου πολέμου στην Ευρώπη (1939 - 1945). Έχει επίσης αναγνωριστεί από δημόσιους οργανισμούς, ότι διακινήθηκαν σημαντικές ποσότητες έργων τέχνης στην αγορά τέχνης, χωρίς σαφή προσδιορισμό του τίτλου κυριότητας, και με υφιστάμενα κενά στο ιστορικό της ιδιοκτησίας τους. Τα μουσεία και οι έμποροι έργων τέχνης αναγνωρίζουν την επιταγή της ασφάλειας δικαίου για την αποσαφήνιση της προέλευσης των συλλογών και αποκτημάτων τους.

Παρότι το πρόβλημα των λεηλατηθέντων πολιτιστικών αγαθών είναι θέμα δημοσίως γνωστό, συχνά υπήρξε ιδιαίτερα δύσκολο για ιδιώτες που προβάλλουν αξιώσεις να ανακτήσουν την περιουσία τους. Μία αιτία γι' αυτό υπήρξε το γεγονός ότι πολλά ευρωπαϊκά κράτη επέλεξαν να αγνοούν το διεθνές δίκαιο σχετικά με το καθεστώς των περιουσιών αυτών και να επιτρέπουν σε ένα κλέφτη (ή αυτούς που έπονται του κλέφτη στην αδιάκοπη νομή της περιουσίας) να προσφέρουν νόμιμους τίτλους κυριότητας στους αγοραστές σύμφωνα με το εθνικό δίκαιό τους. Επιπρόσθετα, οι υποθέσεις που αφορούν τα λεηλατηθέντα πολιτιστικά αγαθά συχνά μπερδεύονται σε πολύπλοκα θέματα επιλογής του εφαρμοστέου δικαίου και των κανόνων περί παραγραφής, με βάση πού έλαβε χώρα η λεηλασία των αντικειμένων τέχνης, πού βρίσκονταν αυτά στο ενδιάμεσο χρονικό διάστημα ή πού ανευρέθησαν. Τέλος, όσοι προέβαλλαν δικαστικές διεκδικήσεις αντιμετώπισαν σημαντικά εμπόδια στη διερεύνηση των αξιώσεών τους, εξ αιτίας διαφορετικών βαθμών πρόσβασης στα αρχεία διαφόρων ευρωπαϊκών χωρών.

Αμέσως μετά το τέλος του δευτέρου παγκοσμίου πολέμου, ψηφίστηκαν διάφοροι εθνικοί νόμοι οι οποίοι ρυθμίζουν τα θέματα που αφορούν ειδικότερα τις λεηλασίες περιουσιών, πολλές εκ των οποίων επετράπη τότε να παραγραφούν. Το θέμα επέστρεψε στο επίκεντρο της

προσοχής του κοινού με την πτώση του τείχους του Βερολίνου και άνοιξαν τα αρχεία στην Ανατολική Ευρώπη και τη Ρωσία. Πολλές ιδιωτικές οργανώσεις άρχισαν να εργάζονται ενεργά όσον αφορά το θέμα των λεηλατηθέντων πολιτιστικών αγαθών, ενώ συστάθηκαν διάφορες εθνικές επιτροπές και ομάδες εργασίας με σκοπό τη διερεύνηση των αρχείων, την εξέταση της προέλευσης έργων τέχνης και, σε ορισμένες περιπτώσεις, την εξέταση μεμονωμένων αιτήσεων επιστροφής.

Δυστυχώς, είναι γενικώς αποδεκτό γεγονός ότι το πρόβλημα των λεηλατημένων έργων τέχνης στην Ευρώπη δεν έληξε το 1945. Επί παραδείγματι, η Επιτροπή για τη Διεκδίκηση Ακινήτων στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη αναγνώρισε αξιώσεις για απώλεια περιουσιακών στοιχείων σε σχέση με την πρόσφατη σερβική εκστρατεία «εθνικής κάθαρσης» στη Βοσνία. Δυστυχώς, είναι σχεδόν σίγουρο ότι θα προκύψουν παρόμοιες διεκδικήσεις από μελλοντικές συγκρούσεις.

Η τρέχουσα κατάσταση

Το καθεστώς των Ναζί υπήρξε υπεύθυνο για τη λεηλασία μεγάλου αριθμού πολύτιμων πολιτιστικών αγαθών, όχι μόνο στη Γερμανία, αλλά επίσης σε κάθε χώρα που υπήρξε σύμμαχος ή κατακτήθηκε από το καθεστώς αυτό, συμπεριλαμβανομένης της Αυστρίας, του Βελγίου, της Τσεχοσλοβακίας, Γαλλίας, Ουγγαρίας, Ιταλίας, του Λουξεμβούργου, των Κάτω Χωρών, της Νορβηγίας, Πολωνίας, Ρουμανίας και των πρώην σοβιετικών δημοκρατιών που κατακτήθηκαν από δυνάμεις των Ναζί (των βαλτικών δημοκρατιών, της Ρωσίας, Ουκρανίας και Λευκορωσίας). Σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο η λεηλασία αυτή ήταν παράνομη. Κατά τη διάρκεια του πολέμου τα Ηνωμένα Έθνη διευκρίνισαν ότι οι ανακτηθείσες από κράτη λεηλατηθείσες περιουσίες έπρεπε να αποδοθούν στο κράτος προέλευσής τους, έτσι ώστε να επιστραφούν στους αρχικούς ιδιοκτήτες τους. Αυτές οι λεηλατηθείσες περιουσίες ετέθησαν στη συνέχεια υπό ειδικό καθεστώς από το Δικαστήριο της Νυρεμβέργης, το οποίο ρητά απεφάσισε ότι βάσει του άρθρου 6 (β) του Χάρτη της Νυρεμβέργης, η λεηλασία ιδιωτικής περιουσίας κατά τη διάρκεια του πολέμου συνιστά έγκλημα με βάση το διεθνές δίκαιο. Στην οριστική απόφασή του, το Δικαστήριο απεφάνθη ειδικότερα ότι ορισμένες λεηλασίες που έλαβαν χώρα μετά από την 1η Σεπτεμβρίου 1939 αποτελούσε έγκλημα κατά της ανθρωπότητας.¹ (Οι δικαστές δεν δικαιολόγησαν τη λεηλασία των Εβραίων πριν από αυτή την ημερομηνία, αποφαινόμενοι απλά ότι δεν αποτελεί έγκλημα πολέμου. Η ίδια η Γερμανία αναγνώρισε τις λεηλασίες που έλαβαν χώρα προηγουμένως ως παράνομες σε διάφορες μεταπολεμικές συνθήκες). Σε πολυάριθμες μεταπολεμικές συνθήκες, επίσης, αναγνωρίζεται ότι τα κράτη έχουν την υποχρέωση να ανακτήσουν τις λεηλατηθείσες περιουσίες, παρά τις μεταβιβάσεις σε φαινομενικά αθώους αγοραστάτες, και την υποχρέωση να φροντίζουν και να συντηρούν τις περιουσίες αυτές έως την επιστροφή τους στα κράτη προέλευσης. Έτσι, σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο, τα κράτη κατέστησαν διαχειριστές των λεηλατημένων περιουσιών και όχι κύριοι αυτών.

Η αρχή αυτή αναγνωρίστηκε με εθνικούς νόμους που εκδόθηκαν μετά τον πόλεμο στην Ελβετία, το Βέλγιο, τη Γαλλία, Γερμανία, Ελλάδα, Ιταλία και τις Κάτω Χώρες, δημιουργώντας τεκμήριο υπέρ του αρχικού ιδιοκτήτη περιουσίας που λεηλατήθηκε κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου. Σήμερα, όμως, η ισχύς της πλειονότητας αυτών των εθνικών νόμων παρήλθε χάρη σε κανόνες περί παραγραφής, ενώ δεν υπάρχει διεθνής συνθήκη για την περίοδο του δευτέρου παγκοσμίου πολέμου που να βρίσκει εφαρμογή. Δεδομένου ότι το πρόβλημα έχει αναγνωρισθεί, τα κράτη συνεχίζουν να βρίσκονται σε αναζήτηση νομικών μέσων για την εναρμόνιση των αποκλίσεων που υπάρχουν στους εθνικούς νόμους. Σε

¹ βλέπε Απόφαση του Διεθνούς Στρατιωτικού Δικαστηρίου, 30 Σεπτεμβρίου 1946.

θεσμικό επίπεδο, η Κοινοβουλευτική Συνέλευση του Συμβουλίου της Ευρώπης εξέδωσε ψήφισμα για τα Ληλατηθέντα Εβραϊκά Πολιτιστικά Αγαθά (Looted Jewish Cultural Property)¹. Εκτός από αυτούς τους κανόνες, με την ευκαιρία διπλωματικής διάσκεψης για τις Περιουσίες της Εποχής του Ολοκαυτώματος (Holocaust Era Assets) που διεξήχθη την 3 Δεκεμβρίου 1998 στη Ουάσιγκτον, 44 κράτη, συμπεριλαμβανομένων όλων των κρατών μελών της ΕΕ υιοθέτησαν «μη δεσμευτικές» αρχές και ανέλαβαν την ηθική υποχρέωση να επιστρέψουν τυχόν ληλατηθέντα πολιτιστικά αγαθά. Τα συμμετέχοντα κράτη αναγνώρισαν τον όγκο των ληλατηθέντων πολιτιστικών αγαθών που συνεχίζει να βρίσκεται σε κυκλοφορία και εξέδωσαν έντεκα συστάσεις με τις οποίες συμφώνησαν (i) να λάβουν όλα τα μέτρα για την αναγνώριση και διανομή κατάστασης έργων τέχνης αμφίβολης προέλευσης, (ii) να αναπτύξουν μηχανισμούς που θα επιτρέπουν την επίλυση θεμάτων ιδιοκτησίας, λαμβάνοντας υπόψη τις δυσκολίες που συναντούν όσοι προβάλλουν αξιώσεις στην αναγνώριση του τίτλου κυριότητάς τους, και (iii) να ελαφρύνουν τις απαιτήσεις σχετικά με το βάρος της αποδείξεως που αντιμετωπίζουν όσοι προβάλλουν αξιώσεις ζητώντας την επιστροφή ληλατηθέντων περιουσιών. Το διεξαχθέν στη συνέχεια, τον Οκτώβριο του 2000, στη Βίλνα, Διεθνές Φόρουμ για τα Ληλατηθέντα κατά την Περίοδο του Ολοκαυτώματος Πολιτιστικά Αγαθά (International Forum on Holocaust Era Looted Cultural Assets) στόχευε στην εφαρμογή των αρχών της Ουάσιγκτον και του ψηφίσματος του Συμβουλίου της Ευρώπης². Ορισμένα κράτη μέλη της ΕΕ και τρίτες χώρες, όπως η Ρωσία³, πρόσφατα υιοθέτησαν μέτρα για τα θύματα των λεηλασιών αντικειμένων τέχνης, για παράδειγμα, την εξέταση των απαιτήσεων επιστροφής⁴, τη χαλάρωση των κανόνων του δικαίου περί αδικημάτων και του δικαίου περί ιδιοκτησίας, όπως των περιόδων παραγραφής, και τη σύσταση κοινοβουλευτικών επιτροπών για τη μελέτη του ζητήματος.

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, η οδηγία 93/7/ΕΟΚ της 15ης Μαρτίου 1993 αφορούσε την επιστροφή πολιτιστικών αντικειμένων, τα οποία αφαιρέθηκαν παράνομα από την επικράτεια κράτους μέλους. Η οδηγία αυτή στόχευε στην εγκαθίδρυση της συνεργασίας μεταξύ των κρατών μελών και την αμοιβαία αναγνώριση των σχετικών εθνικών νόμων στον τομέα των πολιτιστικών εθνικών θησαυρών. Δεν εγκαθίδρυσε, όμως, ισότιμους όρους όσον αφορά τις μεμονωμένες διεκδικήσεις, οι οποίες συνεχίζουν να εξαρτώνται από τις αποκλίνουσες σε μεγάλο βαθμό μεταξύ τους εθνικές νομικές απαιτήσεις. Το Κοινοβούλιο, στη συνέχεια, εξέδωσε δύο ψηφίσματα σχετικά με το θέμα των ληλατηθέντων πολιτιστικών αγαθών, το πρώτο το 1995⁵ σχετικά με την επιστροφή των δημευθεισών περιουσιών στις εβραϊκές κοινότητες και, το δεύτερο, σχετικά με την επιστροφή των περιουσιών των θυμάτων του Ολοκαυτώματος, το 1998⁶. Έτσι, η Ευρωπαϊκή Ένωση ορθώς προχώρησε στη λήψη μέτρων για την αναγνώριση του ιστορικού γεγονότος της λεηλασίας έργων τέχνης την περίοδο μεταξύ του 1933 και του 1945, όμως, δεν εγκαθίδρυσε μέχρι στιγμής ένα γενικό πλαίσιο για

¹ Ψήφισμα 1205, της 4ης Νοεμβρίου 1999.

² Η αναφορά στην «περίοδο του ολοκαυτώματος» δεν θα πρέπει να εννοηθεί ότι υποδηλώνει ότι αυτές οι πρωτοβουλίες αφορούσαν μόνο αντικείμενα τέχνης που λεηλατήθηκαν από Εβραίους. Κατά την εν λόγω περίοδο, πολυάριθμα άτομα και ομάδες σε ολόκληρη την Ευρώπη υπήρξαν θύματα τέτοιων λεηλασιών, οι οποίες διαπράχθηκαν από διάφορους δράστες.

³ Το Ρωσικό Κοινοβούλιο τροποποίησε τον νόμο του περί πολιτιστικών αγαθών το 2000.

⁴ Ψήφισμα του Bundesrat σχετικά με το «Νόμο για τον Εκσυγχρονισμό του Ενοχικού Δικαίου» (*Gesetz zur Modernisierung des Schuldrechts*) επανεπιβεβαίωσε τη διακήρυξη του Βερολίνου και κατέστησε σαφές ότι η πρόσφατη νομοθεσία δεν είχε σκοπό να τροποποιήσει το γερμανικό δίκαιο για την απόκρουση διεκδικήσεων σχετικά με ληλατηθέντα έργα τέχνης (Φθινόπωρο 2001).

⁵ ΕΕ C17 της 22.01.1996.

⁶ ΕΕ C292 της 21.09.1998

την επίλυση των νομικών προβλημάτων που προκύπτουν από τη λεηλασία έργων τέχνης, τα οποία έχουν αντίκτυπο στην ελεύθερη διακίνηση όλων των έργων τέχνης στην εσωτερική αγορά.

Η ανάγκη για δραστηριοποίηση της ΕΕ σε σχέση με ένα ευρωπαϊκό νομικό πρόβλημα

Η νομική κατάσταση στον τομέα αυτό, επί του παρόντος, είναι εντελώς ασαφής, και έτσι, τα μουσεία, οι έμποροι έργων τέχνης, τα θύματα και οι κληρονόμοι τους δεν ήταν σε θέση να ανακτήσουν λεηλατηθέντα αγαθά ή να συμπληρώσουν τα κενά όσον αφορά την ιδιοκτησία και προέλευση των αντικειμένων τέχνης. Όσοι προβάλλουν αξιώσεις, αντιμετωπίζουν μια σειρά νομικών προβλημάτων η οποία προκαλεί σύγχυση, πολλά από τα οποία οφείλονται στην ολότελα συμπτωματική γεωγραφική θέση του τόπου όπου τυγχάνει να ανευρίσκονται οι λεηλατηθείσες περιουσίες. Η πρόσβαση στα στοιχεία ποικίλλει από χώρα σε χώρα, όπως επίσης και οι νομικοί κανόνες που αφορούν βασικά θέματα, όπως τον προσδιορισμό του εφαρμοστέου δικαίου, την απόδειξη της κυριότητας, τον προσδιορισμό του χρόνου κατά τον οποίο πρέπει να εγερθεί αγωγή και τις επιπτώσεις των ενδιάμεσων μεταβιβάσεων σε εικαζόμενους αθώους αγοραστής. Απαιτείται νομικό και θεσμικό πλαίσιο το οποίο θα αντιμετωπίζει πιο καλόπιστα όσους προβάλλουν αξιώσεις, τους τρέχοντες κατόχους, όπως επίσης και τους δημόσιους και μη κερδοσκοπικούς φορείς. Πέραν τούτου, πρόκειται για ένα κατ' εξοχήν ευρωπαϊκό πρόβλημα για το οποίο απαιτείται μια ευρωπαϊκή λύση, ενώ η προσεχής διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης καθιστά το θέμα ακόμη σημαντικότερο, καθώς αφορά άμεσα μια σειρά από υποψήφια για ένταξη κράτη.

Περίπου 170 αγωγές εκκρεμούν επί του παρόντος σε δικαστήρια σε ολόκληρη την Ευρώπη, συμπεριλαμβανομένης της Ρωσίας. Όλες αντιμετωπίζουν τα ίδια νομικά προβλήματα: τον προσδιορισμό της προέλευσης ενός πολιτιστικού αγαθού, την εκτίμηση της ερμηνείας του νομικού κενού στην ιδιοκτησία κατά τη χρονική περίοδο από το 1933 έως το 1945, τον προσδιορισμό του εφαρμοστέου δικαίου, την απόφαση σχετικά με το ποιος είναι πιθανώς «καλόπιστος» αγοραστής και ποια είναι τα δικαιώματα αυτού του αγοραστή, τον προσδιορισμό του εάν θα πρέπει να ισχύσει περίοδος παραγραφής, κτλ. Πέραν τούτου, οι διαφορές ανάμεσα στο αστικό και το εθιμικό δίκαιο στα κράτη μέλη οδηγούν σε διαφορετικά αποτελέσματα και προκαλούν ατελείωτες δικαστικές διαμάχες και ένα νομικό τέλμα για τα θύματα και τους κληρονόμους των λεηλατηθέντων πολιτιστικών αγαθών. Ενώ μερικά από τα προβλήματα φαίνεται να είναι πολιτισμικά, ο στόχος του ευρωπαϊκού νομικού και θεσμικού πλαισίου αναφορικά με τα λεηλατηθέντα πολιτιστικά αγαθά θα πρέπει να είναι η εξεύρεση νομικής λύσης σε σαφώς νομικά προβλήματα, και όχι να επιτραπεί η μεταλλαγή της κατάστασης σε πολιτισμικό πρόβλημα.

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι πρόκειται για νομικό πρόβλημα. Πρώτον, η συστηματική και μεροληπτική λεηλασία περιουσιών από απολυταρχικά καθεστώτα υπήρξε και συνεχίζει να είναι σοβαρή παραβίαση του, αναγνωρισμένου από την ΕΣΔΑ και το Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ανθρώπινου δικαιώματος του σεβασμού της ιδιοκτησίας. Η απόφαση σχετικά με το πώς θα πρέπει να αντιμετωπίζονται τα δικαιώματα όσων επηρεάζονται από αυτές τις παραβάσεις, εγείρει σαφώς νομικά ζητήματα.

Δεύτερον, το πρόβλημα που τίθεται από αυτές τις λεηλασίες, προκύπτει από συγκρούσεις νόμων, οι οποίες έχουν ως αποτέλεσμα τη διαφορετική αντιμετώπιση σε διάφορα κράτη της ΕΕ για παρεμφερείς περιπτώσεις ατόμων που προβάλλουν αξιώσεις, ανάλογα με το που κατέληξε η περιουσία τους.

Τρίτον, η ενασχόληση με ζητήματα που άπτονται των ληλατηθέντων πολιτιστικών αγαθών συνεπάγεται επίλυση νομικών θεμάτων που σχετίζονται με το δημόσιο διεθνές δίκαιο, την ισχύ διαφόρων συνθηκών, το ιδιωτικό διεθνές δίκαιο, την πρόσβαση σε πληροφορίες, τα δικαιώματα κυριότητας, το βάρος της αποδείξεως και τις περιόδους παραγραφής.

Ολοκληρώνοντας, οι υποθέσεις που αφορούν ληλατηθέντα πολιτιστικά αγαθά γενικά περιλαμβάνουν τα παρακάτω θέματα, τα οποία όλα είναι υποκείμενα αποκλινόντων νομικών κανόνων βάσει της νομοθεσίας των κρατών μελών: (1) πώς επιτυγχάνεται η αναγνώριση της ιδιοκτησίας ή του τίτλου κυριότητας και ποίου είδους πρόσβαση στις απαραίτητες πληροφορίες προσφέρουν τα κράτη μέλη σε όσους προβάλλουν αξιώσεις· (2) πότε θα πρέπει να υποβάλλεται απαίτηση για την επιστροφή περιουσιακών στοιχείων και ποιοι κανόνες περί παραγραφής θα πρέπει να βρίσκουν εφαρμογή· (3) ποια δικαιώματα, εφόσον στοιχειοθετούνται, έχουν οι «καλόπιστοι» αγοραστές επί των ληλατηθέντων πολιτιστικών αγαθών· (4) ποιες δικαστικές διεκδικήσεις στοιχειοθετούνται έναντι επαγγελματιών πωλητών, όπως εμπόρων έργων τέχνης, οι οποίοι αγόρασαν ή πώλησαν ληλατηθέντα πολιτιστικά αγαθά· και (5) εφόσον ανακτηθεί ένα ληλατηθέν πολιτιστικό αγαθό, υπάρχουν περιορισμοί στη δυνατότητα του ιδιοκτήτη όσον αφορά την εξαγωγή του· Οι διαφορετικές απαντήσεις σε αυτές τις ερωτήσεις καθιστούν τους τίτλους βεβαρημένους και παρεμποδίζουν τη διακίνηση των πολιτιστικών αγαθών στην εσωτερική αγορά.

Εκτίμηση Πιθανών Πρωτοβουλιών του ΕΚ

Το τρέχον νομικό σύστημα σχετικά με τα ληλατηθέντα πολιτιστικά αγαθά δεν είναι ούτε σαφές, ούτε προβλέψιμο· δεν ενθαρρύνει την εκούσια ή αποτελεσματική διευθέτηση των προβαλλόμενων δικαστικών διεκδικήσεων, δεν προστατεύει τα δικαιώματα των θυμάτων που ζητούν την ανάκτηση της ληλατημένης περιουσίας τους, ούτε εκπληρώνει τους δηλωμένους στόχους του διεθνούς δικαίου που ετέθησαν από τα Έθνη του Κόσμου μετά από τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο. Για την πλήρη αξιολόγηση των θεμάτων που τίθενται σε σχέση με τα ληλατηθέντα πολιτιστικά αγαθά, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο διοργάνωσε ακρόαση τον Μάρτιο του 2003 με σκοπό τόσο την ευαισθητοποίηση του κοινού, όσο και την εξεύρεση πιθανών ευρωπαϊκών λύσεων στα τιθέμενα προβλήματα. Για την προετοιμασία της πορείας προς το γενικό ευρωπαϊκό πλαίσιο για την επίλυση διαφορών που σχετίζονται με την ιδιοκτησία ληλατηθέντων πολιτιστικών αγαθών, σε αυτή την ακρόαση:

- αξιολογήθηκαν οι προσπάθειες για την υλοποίηση των αρχών που τέθηκαν στη Διάσκεψη της Ουάσιγκτον, στο ψήφισμα 1205 του Συμβουλίου της Ευρώπης και στο Φόρουμ της Βίλνα.
- έγινε ανασκόπηση των υφιστάμενων προγραμμάτων των κρατών μελών για την αναγνώριση και επιστροφή ληλατηθέντων πολιτιστικών αγαθών.
- αξιολογήθηκαν υπάρχουσες ή σχεδιαζόμενες βάσεις δεδομένων που σχετίζονται με τα ληλατηθέντα πολιτιστικά αγαθά και η σκοπιμότητα της επέκτασης των δημόσιων βάσεων δεδομένων, έτσι ώστε να επιτρέπονται πιο ολοκληρωμένες έρευνες περιουσιακών στοιχείων, συνδεδεμένες σε συγκεκριμένα έργα ή/και δικαστικές διεκδικήσεις.
- έγινε αποτίμηση των νόμων και κανονισμών της ΕΕ που σχετίζονται με την πρόσβαση σε αρχεία με θέμα (α) πολιτιστικά αγαθά, (β) αναγκαστικές απαλλοτριώσεις κατά τη διάρκεια του δευτέρου παγκοσμίου πολέμου, πωλήσεις περιουσιακών στοιχείων, ή ληλασίες, (γ) μεταπολεμικές καταστάσεις ληλατηθέντων αντικειμένων, αντικειμένων που επεστράφησαν στις «χώρες προέλευσης», αγωγών που υποβλήθηκαν, και διεκδικήσεων που διευθετήθηκαν, (δ) αρχεία μουσείων και εμπόρων σχετικά με

αντικείμενα που αγοράστηκαν ή πωλήθηκαν στην Ευρώπη από το 1933 έως το 1945. Βασικό ερώτημα αποτελεί η σχέση μεταξύ του σεβασμού του ατομικού ιδιωτικού βίου και της εξασφάλισης ότι δεν θα παρεμποδίζεται η δυνατότητα όσων προβάλλουν αξιώσεις να προβούν σε δικαστική διεκδίκηση.

- θεσπίστηκαν ενιαίες απαιτήσεις για την αναγνώριση και το χειρισμό των λεηλατηθέντων πολιτιστικών αγαθών, συμπεριλαμβανομένων λεηλατηθέντων πολιτιστικών αγαθών για την προέλευση των οποίων εγείρονται ερωτήματα.
- έγινε αποτίμηση του τρέχοντος πεδίου ισχύος των κανονισμών της ΕΕ και των διευρωπαϊκών συνθηκών ή συμφωνιών σχετικά με την εισαγωγή/εξαγωγή και των τελωνειακών κανονισμών που ενδεχομένως σχετίζονται με τη θέσπιση ενιαίων απαιτήσεων για την αναγνώριση και το χειρισμό των λεηλατηθέντων πολιτιστικών αγαθών.
- έγινε ανασκόπηση των υφιστάμενων προσπαθειών για την εγκαθίδρυση παράλληλης συνεργασίας με τη Ρωσία, τις Χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, και άλλες δικαιοδοσίες που συνδέονται με την αναγνώριση και επιστροφή λεηλατηθέντων πολιτιστικών αγαθών.
- έγινε αξιολόγηση της χρήσης και της εξέλιξης της σύμβασης του Λουγκάνο, όπως επίσης και της τρέχουσας πρακτικής σχετικά με τη χρήση της σύμβασης αυτής για την εκτέλεση αποφάσεων που αφορούν κινητή περιουσία (ή πολιτιστικά αντικείμενα).
- διεξήχθη συζήτηση σχετικά με το πώς η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προστασία των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, ο Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η νομολογία που αναπτύχθηκε στο ΔΕΚ και στο Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων θα μπορούσαν να σχετίζονται με τα διαρπαχθέντα ή λεηλατηθέντα πολιτιστικά αγαθά.

Γενικά συμπεράσματα

Η ακρόαση έδειξε σαφώς ότι η τρέχουσα κατάσταση στερείται ασφάλειας δικαίου, διαφάνειας και συνεκτικής προσέγγισης. Πρόκειται για διασυνοριακό θέμα, για το οποίο απαιτείται διασυνοριακή λύση.

Ο κύριος στόχος αυτής της πρωτοβουλίας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου είναι να προτείνει την ανάπτυξη διαφανών επανορθωτικών μηχανισμών οι οποίοι θα πρέπει να είναι συνεπείς προς τις εφαρμοστέες αρχές του ευρωπαϊκού και διεθνούς δικαίου.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση θα πρέπει να ασκήσει κυρίαρχο ρόλο στη δημιουργία διασυνοριακής, συντονιστικής αρχής, η οποία δέον να αντικαταστήσει το τρέχον σύστημα στο οποίο οι διαφορές αυτές διευθετούνται με διερεύνηση της εκάστοτε υπόθεσης βάσει του εθνικού δικαίου.

Για να ασκήσει αυτόν τον κυρίαρχο ρόλο, η Ευρωπαϊκή Ένωση θα πρέπει να καθιερώσει νομικό πλαίσιο με διατάξεις που να εξασφαλίζουν ίσους όρους κατά την επίλυση των διαφορών που σχετίζονται με την αναγνώριση, την ιδιοκτησία και την επιστροφή των λεηλατηθέντων πολιτιστικών αγαθών. Για τον σκοπό αυτό, πρέπει επείγοντως να δημιουργηθεί μια κεντρική βάση δεδομένων και να εξασφαλιστεί γενική πρόσβαση σε δημόσια και ιδιωτικά αρχεία.

Αυτά τα μέτρα όχι μόνο συνεισφέρουν σε μια πιο συνεκτική και προβλέψιμη εσωτερική αγορά στον τομέα των έργων τέχνης, αλλά επίσης εξασφαλίζουν βελτιωμένη πρόσβαση στη δικαιοσύνη και σεβασμό στο κράτος δικαίου.

Πρόκειται τελικά για ηθικό και δεοντολογικό θέμα για το οποίο απαιτείται επείγοντως μια ηθική και δεοντολογική λύση.

Χρειαζόμαστε μια σαφή και συνεκτική προσέγγιση, η οποία δεν πρέπει να βασίζεται μόνο σε κανόνες και νομικές αρχές, αλλά, επίσης, σε αρχές όπως η ισονομία και η ηθική συμπεριφορά. Αυτό μπορεί να γίνει με μια συντονιστική, διοικητική αρχή σε ευρωπαϊκό επίπεδο, η οποία θα θεσπίσει αυτούς τους κοινούς κανόνες. Τα διασυνοριακά θέματα απαιτούν διασυνοριακές λύσεις.